

Скоро седам година је прошло откако је Биљана Плавшић скоро преко ноћи решила да "призна кривицу" пред Хашким трибуналом. Као и тада, и сада је о том чину тешко, заправо немогуће праведно судити, јер се засигурно радило о одлуци која није донета у нормалним условима и у нормалном окружењу. Зато, ради бацања светла не само на тај чин већ и на ствари које су му претходиле, било би прикладније рећи нешто о особи коју сам познавао док сам био њен сарадник, па и мало после тога.

Биљана Плавшић коју сам познавао много пре њеног "признања" пред Хашким трибуналом није себе сматрала "кривом" за "прогон" било кога. Напротив, носила је у себи свест да је изданак угледне српске грађанске куће која је претрпела истинске прогоне од стране српских комуниста и муслиманских и хрватских усташа за време и после Другог светског рата. Особа коју сам упознао ратне 1993. године на скупу у част припадника Динарске дивизије Војводе Ђујића, који су се у земљу вратили први пут после скоро педесет година, одисала је достојанством некога ко је успевао да се делима залаже за српске националне интересе а да се у исто време јасним и недвосмисленим речима противи тадашњим властима у Београду и њиховим вођењем и виђењем националне политике. То можда и није била толика реткост у Београду и Србији, али јесте на просторима западно од Дрине, где су угрожени Срби махом инстинктивно гледали у правцу матице са некритичким одобравањем и скоро безграничном надом да ће их она заштитити, ко год у њој владао. И већ је из тог њеног специфичног става почињала да ниче клица раздора која ће је на крају потпуно отуђити од челника српског руководства авнојевске БиХ – Радована Караџића и Момчила Крајишника. То је, ипак, био само део разлога...

Биљана Плавшић коју сам познавао залагала се за много "мушкије" вођење рата од велике већине биолошких мушкараца који су заузимали челне позиције у српској политици деведесетих година прошлог века. Водила се основним, провереним начелом које је, између осталих, прокламовао и Колин Пауел у својим мемоарима: "Одлучна акција доноси брз завршетак рата и, на дуже стазе, спасава животе." С друге стране, генијална ратна стратегија којој је био подређена наша страна западно од Дрине имала је друго име: "Крени па стани." За ту "стратегију", нажалост, још нико није одговарао.

Биљана Плавшић коју сам познавао била је неколико пута на ивици оставке управо због последица такве политике, сматрајући је издајом националних интереса. Наредба да се стане са акцијом ослобађања Бихаћа била је један такав чин. Бивши амерички председник Џими Картер похитао је на Пале само да би покушао да измоли

Пише: Александар Павић
уторак, 27 октобар 2009 00:50

зауостављање пробуђене српске војске која је надирала у касну јесен 1994. Тај град је био вероватно последњи кључ рата и мира западно од Дрине. Оно што је данас мало познато је да су неки велики амерички медији чак објавили вест о његовом "паду", заједно са резигнираном констатацијом тадашњег државног секретара Ворена Кристофера да су Срби ипак на крају добили рат у Босни. А с тим би био онемогућен и пад Книнске крајине, који је уследио девет месеци касније. Нажалост, Картерова мисија је успела: обустава операције је "измољена" иза затворених врата, а српске снаге на неколико стотина метара од болнице остављене на цедилу. Биљана Плавшић том коначном састанку није присуствовала, тако да је само могла да нагађа о току тих преговора и тајни Картеровог успеха.

Једна од најреалнијих тадашњих опција за Бихаћ, заједно са остатком ослобођене Цазинске крајине, била је подела власти са оним муслиманским лидером који је освојио највише гласова на последњим предратним изборима у БиХ – Фикретом Абдићем, чија је војска тада још увек добро стајала у тој области. Међутим, Абдић је представљао алтернативу које су се Изетбеговић и његови западни спонзори највише бојали – алтернативу која од јужнословенских муслимана не би правила топовско месо за постизање туђих циљева, већ самосвојнију популацију свесну чињенице да су јој вековни суседи и браћа по крви – ако не и по вери – ближи од било ког увезеног муџахедина или западног душебрижника.

Биљана Плавшић коју сам познавао била је свесна тих различитих струја које су раздирале босанске муслимане још од почетка рата, кад је заједно са принцезом Линдом Карађорђевић посетила једну чисто муслиманску јединицу у саставу ВРС у подручју Посавине. Неки њени припадници су тада носили НАТО-скројене униформе са шаховницом, заробљене неколико дана раније од регуларне хрватске војске која је прешла Саву и починила зверства над српским цивилима а да ни тада ни касније никад није званично означена за "агресора". То, иначе, нису били једини муслимани у српским одбрамбеним редовима, мада се о њима мало говорило. Било их је, између осталог, и у елитним српским јединицама око Сарајева, а било би их вероватно и много више да је рат за одбрану земље вођен на чистији, поштенији начин од самог почетка. Колико ли је обичних, југословенски оријентисаних или неопредељених муслимана отерано на Изетбеговићеву страну војном "неодлучношћу" западно од Дрине, која је, бар делимично, била производ још увек бројних југоносталгичара и/или титоиста у београдским војним, безбедносним и политичким врховима, којима је, као и током Другог светског рата, најважнији ратни циљ био спречавање победе српског оружја. Да не говоримо о томе да би одлучнија акција у авнојевској Хрватској пре њеног незаконитог међународног признања могла да спречи избијање рата у самој БиХ. Међутим, изгледа да је београдска политика већ тада крајишке Србе "отписала": део политичког врха се врло лепо договарао са Туђманом, док се други део још увек надао некој новој Југославији, а једино нико Крајишнике није обавештавао о својим правим намерама или виђењима ситуације.

Поред војне, Биљана Плавшић коју сам познавао нудила је и јасну политичку алтернативу још у ранијим поглављима рата. Била је искрени поборник васпостављања српске монархије, и сматрала је да за то постоје повољни услови у ратом захваћеним подручјима, ако већ не постоје у матици.

Од самог почетка грађанског рата у СФРЈ један од главних средстава дисквалификације целог српског народа био је аргумент да га предводе "комунисти", да су Србија и Срби "последњи бастион" комунизма у Европи након пада Берлинског зида. Чак није ни важно да ли је та оптужба била тачна или није, важно је да је била, у антисрпском смислу, веома делотворна. Због тога се Биљана Плавшић слагала да би опција проглашења кнежевине у РС током рата била можда најефектнији начин да се бар делимично скине копрена са очију неинформисаног дела западног јавног мњења, и максимално појача наш међународно-правни аргумент. Проглашење кнежевине значило би не само дефинитивно одбацивање комунизма којег је Запад, што искрено, што цинично, користио као главни повод за своју политику према Србима, већ и одбацивање АВНОЈ-а и његових вештачких граница. Запад би сигурно теже нашао аргументе којима би могао да оспори васпостављање легитимног државног континуитета једног народа који је решио да одбаци све тековине комунизма него што их је налазио када је оспоравао легитимитет српских "побуњеничких енклава" унутар авнојевске Хрватске и БиХ. Штавише, Запад би вероватно у новој кнежевини видео прилику за смањивање Милошевићевог утицаја и средство повећаног притиска на њега. Да се не говори о ефекту који би васпостављање крунског ауторитета с друге стране Дрине имало на унутрашње прилике у самој Србији, на хомогенизацију опозиционог покрета иза једног аутентичног, неспорног симбола.

Главни кандидат за кнеза био је блаженопочивши краљевић Томислав Карађорђевић, који је стекао популарност својим честим обиласком првих линија фронта и допремањем разних врста помоћи становништву и војсци. Последњи живи син краља ујединитеља, прве жртве фашизма у Европи, био би јачи извор међународног политичког легитимитета од било ког члана свих српских руководстава тог времена, чак и да је међу њима био Никола Пашић. Биљана Плавшић коју сам познавао је то савршено схватала, и више пута је ту идеју стављала на сто на разматрање, а имала је за то подршку и одређеног броја личности од ауторитета из саме Србије.

Нажалост, други то нису схватили. Неки од њих су у бекству, неки у затвору, неким се сада суди. Можда би све, бар што се њих тиче, било другачије да су тада преломили у том правцу.

Та Биљана Плавшић прихватила је да буде кандидат СДС-а на првим изборима после Дејтона – споразума у чијем доношењу није учествовала – и постала је први председник РС. И наставила је да сарађује са својим саборцима, мада је била погођена смрћу Николе Кољевића и начином на који је он претходно маргинализован. Одлучно се у првој години свог председничког мандата противила изручењу држављана РС “суду” у Хагу, позивајући се на одредбе Устава, а то је била тема на скоро сваком састанку са разним међународним званичницима у то време. Навукла је на себе западне осуде и дипломатске демарше када је потписала писмо генералном секретару УН, које је доводило у питање легитимитет и легалитет Хашког трибунала и у којем се бранило ангажовање оптуженог Радована Караџића на заштити права српског народа у Босни и Херцеговини на самоопредељење.

Тадашња Биљана Плавшић устала је од стола током састанка са једним високим америчким званичником када је почео да прети да ће његова земља “наоружати муслиманско-хрватску Федерацију док не буде била два пута јача од РС” ако она одмах не потпише веома неповољна правила за локалне изборе која јој је гурнуо под нос, а која је, из непознатих разлога, други, званично “радикалнији” део српског руководства већ одобрио. Кад је званичник, међутим, схватио да постоји реална опасност да састанак буде прекинут и да ће његове претње и уцене можда бити изложене светлу јавности, “спустио је лопту”.

Стара добра Биљана Плавшић умела је да подвуче црту кад су највиши државни интереси били у питању. Одолела је, уз помоћ појединих Европљана у ОЕБС-у, великом америчком притиску да прихвати “споразум” који је без њеног знања парафирао један врло високи функционер РС (не наводе се имена никога ко тренутно не може да изнесе контраарументе у своју корист) за време радне посете Вашингтону – очигледно не при пуној свести – по којем је РС “пристала” да се ослободи целокупног свог тешког артиљеријског наоружања, што чак ни Дејтонски споразум није прописивао. Позивајући се на Дејтонски споразум као на Свето писмо, приморала је многобројне и упорне америчке изасланике на повлачење. На њихове аргументе да се не ради о слову већ о “духу” споразума, одговор је гласио да се обично говори о “духу” нечега што је већ мртво.

Први озбиљнији сукоб између осећаја лојалности према политичким саборцима и дужности према држави стара Биљана Плавшић доживела је поводом потписивања Споразума о специјалним везама између СРЈ и РС, склопљеним без њеног учешћа и потписа у раним месецима 1997. године. Њено противљење начину на који је то постигнуто покренуло је прве јавне оптужбе за њену “издају”, које су се после тога постепено умножавале. Шта се заправо десило?

Пише: Александар Павић
уторак, 27 октобар 2009 00:50

Тај “споразум” (који у тадашњој форми никад није суштински заживео) склопљен је у име РС у Београду без присуства председнице РС, а потписао га је српски члан Председништва БиХ. То је било не само директно заобилажење институције председника и њено подривање, већ и стварање једног опасног преседана по којем у име РС, чак и кад је реч о њеним највиталнијим питањима, могу да одлучују централне институције БиХ. То је био – и остао – рецепт за утапање српског ентитета у унитарну БиХ, и тај процес је, као што видимо, и данас у току.

Споразум је очигледно био потписан са двоструком намером – да се подрије лични ауторитет све “непослушније” председнице РС, и да се поврати углед власти у Београду након уличних демонстрација крајем 1996. године и кризе око локалних избора. Тадашња Биљана Плавшић се отворено успротивила том чину говором пред Скупштином РС, и прве тешке речи између ратних сабораца су почеле да падају и у самој скупштини.

Међутим, не може се рећи ни да је то био прави почетак раскола у српском руководству. Дубински сукоб који је тињао још од почетка председничког мандата Биљане Плавшић узрокован је њеним залагањем за две ствари: прекид међународне изолације РС и успостављање какве-такве правне државе. Нажалост, у то време, у тој првој постдејтонској години, често се иза леђа тадашње Биљане Плавшић примењивао рецепт звани “што горе то боље”. Режирани су “инциденти” који је требало да одрже сталну напетост (и можда омогуће властима у Београду да се нуде Западу као арбитар и незаобилазни посредник у “смиривању ситуације”), а за које је председница РС морала да одговара пред окупационом војском и администрацијом. Уз чињеницу да је то одлагало враћање РС у бар неке међународне токове, тим методом се такође продужавало стање у којем је РС настављала да буде класична партијска држава скоро феудалног типа, у којој су разни ратни “спонзори” држали све привредне konce у својим рукама.

Тадашња Биљана Плавшић је од комуниста једино више била алергична на ратне профитере, и то многи нису могли да јој опросте, блатећи је по политичкој основи да би прикрили своје праве мотиве. Тадашња Биљана Плавшић имала је пуно истомишљеника по том питању унутар тада још увек њеног СДС-а, који се међутим, уз неколико часних изузетака, нису усуђивали да се јавно огласе. Огласили су се нешто касније већином они који су у томе видели личну корист и нову политичку шансу, гурнувши тадашњу Биљану Плавшић у погрешном правцу стварања сопствене странке. Тада је стару Биљану Плавшић већ захватила почетна фаза нестајања. Када је тај процес тачно почео?

Пише: Александар Павић
уторак, 27 октобар 2009 00:50

Стара Биљана Плавшић је, упркос растућем сукобу, смогла снаге да још једном оде на Пале у пролеће 1997. године и пренесе Радовану Караџићу поруку америчког државног секретара Медлин Олбрајт да ће Инквизиција одустати од његовог активног гоњења ако се буде “у потпуности повукао из политике”. Резултат? Како је својим сарадницима скоро резигнирано пренела по повратку са Пала, глатко је одбијена. Од тог тренутка може се бележити постепени нестанак некадашње Биљане Плавшић, паралелно са Караџићевим постепеним физичким повлачењем у све дубљу илегалу. Коначно, то двоструко “нестајање” није прича о личностима колико прича о још једном чину националне несреће.

Онај незалечиви, коначни расцеп уследио је недуго после, по повратку Биљане Плавшић из Британије, где је присуствовала једној видовданској прослави у српској дијаспори. Задржана је на сурчинском аеродрому заједно са пратњом, са изузетком једног члана обезбеђења који је успео да остане незапажен и умакне. Кад је затражила објашњење, речено јој да треба да буде спроведена “на Пале, у лудницу”. Можда би се та државна бламажа стварно и десила да одбегли члан обезбеђења није успео да обавести њеног брата, који је са своје стране одмах обавестио београдски Студио Б (тада главну “опозициону” телевизију у Србији), чиме је цела ствар изнета на светлост дана. Тако је тај план пропао, а председница је под пратњом спроведена до границе на Рачи и остављена поред пута, на ледини, где ју је, заједно са пратњом, срећом пронашао исти члан њеног обезбеђења који је умакао сурчинском привођењу.

Можда се никад неће знати ко је стајао иза овог подухвата, али се зато знају његове директне последице. Убеђену, с правом или не, да је то било дело лично Радована Караџића, емотивно растресену Биљану Плавшић било је већ много лакше гурнути у правцу радикалних, непромишљених потеза какви су били исхитрена одлука о распуштању Скупштине РС и одлука о оснивању сопствене странке. Међутим, вероватно најкобнија одлука коју је донела – или која јој је наметнута – била је та да дозволи да тенкови СФОР-а окруже и “штите” Бански двор у Бањалуци, у којем је било седиште председника РС, почетком јула 1997. непосредно после њеног распуштања Скупштине РС. Штите од чега? Наводно, од “убачених група за ликвидацију” наводно послатих са Пала. Није ствар у томе да ли је та тврдња била тачна или не (мада је тешко веровати да би се било ко тада усудио да ликвидира председника државе), већ о томе да се у том чину можда први пут није могла препознати она стара Биљана Плавшић, чије се име некад скандирало на “Звездиним” трибинама, жена која је презирала и војну и политичку опасност током читавог рата. Само она зна ко ју је убедио да треба да иде против себе у том одсудном тренутку, кад се маса од више хиљада Бањалучана скупила испред Банског двора у знак подршке променама које су многи већ нестрпљиво очекивали, кад су и многи угледни бањалучки политичари стали уз њу. Али разлози су мање важни од чињенице да је она ипак прихватила ту великодушну “заштиту”, која ју је на крају и довела ту где јесте сада, да служи као опомена другима да се увек, али увек штите од “дарова” које доносе “добронамерни” Данајци.

У сваком случају, то је био почетак краја Биљане Плавшић коју смо до тада знали. Спонтана подршка коју је она тада уживала међу обичним светом уморним од изолације и корупције, и бившим војницима чије су победе претворене у поразе за зеленим столовима постепено се истопила како је постало очигледно да она у ствари више и нема праву власт, да је Запад хвали и “подржава” само зарад својих врло уских, краткорочних циљева, и да су јој се прикључили многи међу онима који су претходно били део проблема, а који су сада видели прилику да извуку нови профит на општи рачун.

Указала се, можда, једна последња шанса да се раскол у српском руководству бар површно зацели у јесен '97. године, након ванредних парламентарних избора. Биљана Плавшић је понудила мандат за формирање Владе Младену Иванићу. Међутим, он је то тада одбио, у одсуству унутарсрпског консензуса о подели министарских места. Уосталом, детаље најбоље знају сами актери тих догађаја. Међутим, кад је та првобитна и најбоља опција пропала, Слободан Милошевић је извукао свог тадашњег “кеца из рукава”, Милорада Додика, дојучерашњег жестоког политичког противника Биљане Плавшић и целог СДС-а, а поједини хрватски и муслимански посланици у Скупштини РС буквално су приведени од стране СФОР-а да би обезбедили потребну већину за изгласавање његове нове владе (ово је само један пример како је Запад врло лепо сарађивао са “злочиначким режимом” из Београда; још бољи пример је отворена британско-америчка подршка Милошевићу на изборима у јесен 1996.). Тиме је трајно устоличен дух нестабилности и конфронтације у политичком животу РС, који многи западни политички фактори вешто користе и дан-данас за постизање својих циљева, од којих је на првом месту стварање антидејтонске, унитарне БиХ.

Нестајање Биљане Плавшић – мада се пре може говорити о њеном ломљењу – био је мучан процес. То је засигурно била велика борба између све усамљеније и несигурније личности и хорде страних изасланика и домаћих душебрижника у Досовској Србији који су је непрестано убеђивали да је све што јој они саветују заправо “највиши” национални и историјски интерес. Ако су је неки чак убеђивали да треба да буде нови Недић, сигурно јој нису прочитали и његове речи пред крај рата, његов огорчени протест против још једне “савезничке” издаје српског народа, против њиховог бесомучног бомбардовања српских градова, његов позив Србима да се опамете и убудуће гледају само своја посла и уздају се у сопствену снагу и памет. С друге стране, она се вероватно није осећала као Недић, већ као неко ко се окренуо западној опцији као јединој “спасоносној”, чак можда и “просветљеној”, за Србе у то време. С обзиром на чињеницу да узбуркани СДС није тада нудио реалну алтернативну визију, а да јој њен изразити антикомунизам и претходна лоша искуства нису дозвољавали пуно зближавање са Милошевићевом Србијом, сигурно није био тежак посао усмерити је у том правцу, у време када је свет стварно био униполаран а Путин у Русији још нигде на виду (Биљана се, иначе, лично изјашњавала за Зјуганова против Јељцина на претходним руским председничким

Пише: Александар Павић
уторак, 27 октобар 2009 00:50

изборима, што говори да ни њен антикомунизам није био крут и догматски). Поготово кад је алтернатива која јој је урезана у мозак на сурчинском аеродрому гласила “на Пале, у лудницу”.

Блесак старе “царице” ипак је синую на истеку њеног председничког мандата, после пораза на изборима 1998. године, којем су највише допринели њени “пријатељи” са Запада отварањем сезоне лова на људе у РС. Одбила је њихове великодушне понуде да њен изборни пораз на “демократски” начин претворе у победу (уз малу помоћ врећа са “гласовима из иностранства”) и достојанствено предала председничко жезло Николи Поплашену, човеку који је говорио најружније могуће ствари о њој током кампање, мање од две године након што је његов партијски шеф, Војислав Шешељ, тражио јавну Биљанину подршку пред изборе у Србији (она га је тада тешка срца одбила, не због антипатије, већ што је сматрала да, као председник РС, не може себи да дозволи јавно сврставање уз неког председничког кандидата у Србији у то време). Тај гест је значио да она ипак није била спремна да жртвује свој образ чак ни за оно што јој се могло чинити као опште добро.

Нешто више од годину дана касније донела је одлуку (ако се тако може назвати чин особе у њеној тадашњем положају) да се добровољно преда Хашком трибуналу. Стара Биљана Плавшић је често у свом стилу умела да каже да се не плаши евентуалног суђења у Хагу, не улазећи у правни и морални легитимитет те институције, чије признавање она није потписала кад се то радило у Дејтону. Једноставно, није имала физички страх од такве судбине, а сматрала је да је то много мања жртва од живота које су многи положили за РС током рата.

Можда би више личило на стару Биљану Плавшић да је пустила да је западни специјалци ухапсе, само да би се показала пуна мера лицемерја иза новог схватања западне “демократије”. Не би морали да је лове по гудурама – знали су где живи и могли су да је под пуном ратном спремом спроведу у Хаг, како доликује “војницима” који пуцају у децу. Међутим, може бити да су разноразни емисари успели да је претходно убеди да ће, бар у њеном случају, хашки поступак бити вођен по правди и по праву. То можда сада звучи наивно, али може ли човек у њеној тадашњој изолованој, растројеној позицији узети баш све у рационално разматрање? Вероватно јој је речено да ће се њена добровољна предаја узети у обзир приликом изрицања пресуде као “олакшавајућа” околност, да ће чак допринети и ослобађајућој пресуди. У сваком случају, ђаво своју мрежу плете постепено, а све више дезоријентисана Биљана Плавшић почела је да припрема своју одбрану.

Један лични осврт поводом ослобођена Биљане Плавшић

Пише: Александар Павић
уторак, 27 октобар 2009 00:50

Тешко је сада доносити претпоставке о дубоко личним питањима као што је њена “изненадна” одлука да промени свој исказ и прогласи себе “кривом” за део оптужнице који ју је теретио. Чињеница да су је заступали амерички адвокати говори у прилог томе да је њено “признање” усклађено искључиво са интересима тадашње (а и садашње) америчке политике на Балкану – мада то њој тако сигурно није представљено. Можда су њени амерички адвокати убедили њу – па чак и себе – у то да је, како рекоше, својим “признањем” “индивидуализовала” своју одговорност, и да то ни на који начин не може теретити друге.

Мора се на крају напоменути да је “признање” Биљане Плавшић организовано у нашој средини, тј. усред Београда. Та њена “изненадна” промена исказа била је јасан је доказ чињенице да Срби нису имали праву државу, државу која би стала иза сваког свог појединца и бранила га пред спољним факторима, задржавајући за себе искључиво право да му суди, или бар право пречег суђења. Та ситуација се суштински још увек није променила, а њено “признање” може се видети једино као један општи пораз. Што, опет, не значи да пораз разних слаткоречивих западних дипломата који су јој исказивали “пријатељство” да би је затим употребили, заборавили и препустили Хагу и тамници, није много већи, само што то они, нажалост, још увек не знају и вероватно неће знати до судњег дана.

У сваком случају по пуштању на слободу, Биљана Плавшић заслужује сваки обзир и сваку заштиту од државе. Чак и они који имају негативно мишљење о њој треба тако да размишљају. Не ради се о личним симпатијама, већ о минимуму националног и државног достојанства које треба воспоставити. Нека крене од Биљаниног пуштања.

(Краћа верзија овог чланка објављена је у *Књижевним новинама*, 1-15. октобар 2002)